

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПСИХОКОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Сметанюк Ангеліна

Актуальність дослідження науково-теоретичних аспектів психокорекційної роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями зумовлена зростанням запиту української освіти на доказово обґрунтовані, етично виважені та інклюзивні підходи підтримки розвитку дитини в умовах Нової української школи й поширення інклюзивного навчання. Інтелектуальні порушення (В. Синьов, Н. Стадненко, М. Матвєєва, Н. Стадненко, Т. Ілляшенко, А. Обухівська, М. Супрун, О. Хохліна, Я. Шевцова) поєднуються з труднощами пізнавальної діяльності, комунікації, емоційно-вольової регуляції та соціальної адаптації, що вимагає системної психокорекції, орієнтованої на потенціал і найближчу зону розвитку, а не лише на фіксацію дефіцитів. У цьому контексті особливого значення набуває уточнення теоретичних засад психокорекції (цілі, принципи, механізми впливу, критерії ефективності), узгодження психолого-педагогічних і медико-соціальних підходів та розроблення моделей взаємодії фахівців і родини, що забезпечують своєчасність допомоги, індивідуалізацію програм і підвищення якості підтримки дітей з особливими освітніми потребами.

Метою тези є обґрунтування підходів та принципів психокорекції дітей з інтелектуальними порушеннями.

Корекційно-розвиткова робота спирається на механізми сенсibilізації (удосконалення функцій у процесі тренування) та компенсаторні можливості дитини. Її успішність визначається врахуванням закономірностей психічного розвитку, що охоплює натуральний етап (формування елементарних функцій: відчуття, механічна пам'ять, мимовільна увага, емоції) і культурний етап (становлення вищих психічних функцій: мовлення, осмислене сприймання, різні види мислення, довільна увага, логічна пам'ять, почуття) через соціалізацію та

засвоєння культурного досвіду у взаємодії з дорослим. Для дітей з інтелектуальними порушеннями привласнення соціального досвіду потребує спеціально організованих умов і цілеспрямованої допомоги.

Сутність корекційної роботи, її принципи, завдання, методи та прийоми розроблялися дослідниками у галузі спеціальної психології та корекційної педагогіки від початку становлення цієї науки. Підґрунтя процесу корекції було сформоване українськими науковцями – В. Синьовим [2], Н. Стадненко [4], М. Матвєєвою [1] та ін.

Поняття корекція в широкому сенсі може розумітися як соціально-психологічна взаємоадаптація індивіда та навколишнього середовища, створення оптимальних умов для адекватної його можливостям реалізації індивідуально-особистісних особливостей і підтримку цього рівноважного стану протягом усього розвитку дитини, формування з індивідуальності особистості й в подальшому – суб'єкта. Ефективність корекційного процесу найперше залежить від вихідних принципів, а саме [4]:

- принцип єдності діагностичного та корекційного процесу;
- встановлення контакту, доброзичливої манери спілкування;
- емпатійність психолога до відношенню до дитини;
- підсилення позитивної мотивації дитини;
- принцип корекції в умовах діяльнісного підходу;
- орієнтація на індивідуальні темпи психічного розвитку дитини;
- планування та реалізація психокорекції з врахуванням зони найближчого розвитку дитини;
- принцип нормативності – орієнтації на вікову норму, норми онтогенезу;
- принцип «заміщуючого онтогенезу» – від точки, з якої почалося відхилення в напрямку до норми;
- принцип врахування індивідуальних та вікових особливостей дитини – в

колі її провідної діяльності, соціальної ситуації та новоутворень;

- принцип врахування структури «дефекту» та можливостей для його компенсації;

- єдність принципів «зверху донизу» і «знизу доверху», тобто одночасне створення умов для розвитку вищих психічних функцій за рахунок компенсації функцій нижчого порядку, та розвиток елементарних психічних процесів як бази для вищих;

- принцип системності розвитку;

- принцип «від простого до складного»;

- випереджувальний характер корекційної роботи.

У сучасній спеціальній науці закріплено підхід, що під впливом систематичної корекційно-розвиткової роботи діти з ІП досягають суттєвих успіхів у навчанні, у них формуються розумові здібності і трудові навички, необхідні для самостійного орієнтування в навколишньому світі.

Пріоритетним завданням в роботі з дітьми з порушеннями розумового розвитку є соціальний розвиток в цілому, а не лише систематичне навчання. У інклюзивній школі створюються такі умови навчання і виховання дітей, які сприяють [2, 3]:

- виникненню бажання пізнавати навколишній світ;

- розвитку їх соціальної поведінки;

- розширенню кола спілкування з людьми;

- оволодінню всіма можливими засобами вербальної та невербальної комунікації;

- формуванню культурних навичок, засвоєнню соціальних норм і правил.

Очікуваним результатом всіх професійних зусиль фахівців при систематичній допомозі батьків є соціалізація дитини з інтелектуальним порушенням.

Корекційно-розвиткова робота з дітьми, які мають ІП за своєю суттю є абілітацією, мета якої полягає в досягненні такого соціального статусу, навчальної діяльності та рівня активності, який буде співвідносним до їх можливостей та

дозволить адаптуватися в суспільстві. Всі елементи такої роботи являють собою мобілізацію психічних ресурсів і мають одну спрямованість – на максимально можливу компенсацію порушення [5].

Завдання корекційної роботи полягає в утворенні рівноваги в психіці й поведінці дитини, що відповідає вимогам оточуючого середовища, якщо цьому не перешкоджає важкість порушення. Психічна патологія у дітей з порушеннями розвитку відрізняється не лише за своїми проявами, а й по тяжкості та походженню. Природно, що поведінка таких дітей залежить від вікових та індивідуальних особливостей. Незалежно від особливостей психічного відставання дітей, які провокують відмінні за проявами відхилення в поведінці, у всіх випадках порушується рівновага між ними і навколишнім середовищем, що призводить до виникнення труднощів у пристосуванні до нього.

У працях В. Синьова описано систему психокорекційної роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями, що поєднує корекційно-розвиткові заняття, адаптоване корекційне навчання та корекційне виховання [2]. Наголошено на практичній спрямованості: найкращі результати досягаються через діяльнісні, маніпулятивні форми роботи, а не лише вербальні інструкції. Планування корекції має спиратися на індивідуальні особливості дитини, співвідношення органічних, соціальних і особистісних чинників та зону найближчого розвитку; важливим є розвиток психічних функцій і їхньої взаємодії, зокрема інтелектуального й емоційного компонентів.

О. Хохліна визначає ключові напрями психокорекції: розвиток узагальненості, усвідомленості, самостійності й стійкості розумової діяльності, формування індивідуального способу виконання завдань [6]. М. Матвєєва акцентує на створенні умов для становлення довільної поведінки та пропонує поетапність корекції («пристосування до дефекту» і «власне корекція») [1]. Ефективність забезпечується лише в спеціально організованих умовах і через комплексні

програми широких цілей, розраховані на тривалий період та підтримані сімейним вихованням, інакше результати швидко нівелюються [6].

Нейропсихологічні дані вказують, що дефіцити вищих психічних функцій у дітей з ІП пов'язані з недорозвиненням лобно-тім'яних відділів мозку, тому корекція має охоплювати сенсорно-перцептивну й моторну сфери, розвиток самоконтролю та програмування дій [5]. Водночас суттєвим чинником є соціум: ризик ізоляції зумовлює потребу в розвитку комунікативних навичок і роботі з найближчим оточенням дитини. Загалом психокорекція спрямована на цілісний вплив на особистість, пізнавальні та емоційно-вольові процеси, поведінку і соціальну адаптацію.

Таким чином, враховуючи дослідження низки вітчизняних науковців, при плануванні психокорекційної роботи з дітьми з ІП, необхідно врахувати особливості їх індивідуального розвитку та потенційні можливості. Базуючись на вихідних принципах та спеціально створених умовах, значний набір міжгалузевих методів та прийомів корекційно-розвиткової роботи забезпечує її ефективність для досягнення кінцевого результату – успішної соціалізації дитини в умовах сучасного суспільства.

Список використаних джерел

1. Матвєєва М. П. Корекційна робота в системі освіти дітей з вадами розумового розвитку: Методичний посібник. Кам'янець-Подільський, 2005. 164 с.
2. Синьов В. М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: Навчально-методичний посібник. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 224 с.
3. Спеціальна психологія. Тексти. Частина I / за ред. М. П. Матвєєвої, С. П. Миронової. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, інформаційно-видавничий відділ, 1999. 158 с.
4. Стадненко Н. М., Ілляшенко Т. Д., Обухівська А. Г. Методика діагностики відхилень в інтелектуальному розвитку молодших школярів: Методичний посібник. Кам'янець-Подільський: ПП Зволейко Д. Г., 2006. 36 с.
5. Супрун М. О. Змістове наповнення корекційного навчання розумово відсталих дітей в Україні. Дефектологія. 2010. № 2. С. 44–47.
6. Хохліна О. П. Корекційно-розвивальна робота в спеціальних закладах освіти для дітей з порушеннями психофізичного розвитку: теоретичний аспект проблеми. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: збірник наукових праць*. 2004. № 1(3). 291 с.
7. Шевцова Я. В. Дослідження стану психомоторики в розумово відсталих молодших школярів. *Наука і освіта*. 2010. № 2. С. 19–26.